

CHANG CHOLG‘USI VA UNING ANSAMBL IJROCHILIGIDAGI O‘RNI

V.USPENSKIY NOMIDAGI RESPUBLIKA IXTISOSLASHGAN MUSIQA MAKTABI

Ibroximova Zilola Baxtiyorovna

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o‘zbek milliy cholg‘ularidan urma-torli chang va uning ijrochilik san‘ati tahlil qilinadi. Changning kelib chiqishi, tuzilishi, ijro texnikasi hamda jarangdor tovush xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada changning yakkaxon, ansambl va xalq cholg‘ulari orkestridagi o‘rni hamda bu cholg‘u ijrochiligini saqlash masalalariga e‘tibor qaratilgan.*

Kalit so‘zlar: *chang, urma-torli cholg‘u, zaxma (chubcha), cholg‘u ijrochiligi, ansambl, xalq cholg‘ulari orkestri, an‘anaviy musiqa.*

Chang o‘zbek milliy musiqasining o‘ziga xos urma-torli cholg‘usi bo‘lib, jarangdor, boy va ko‘p ovozli tovushi bilan ajralib turadi. Chang ko‘p sonli torlarga ega bo‘lib, ularga maxsus yengil cho‘plar (zaxma yoki chubcha) bilan urish orqali tovush hosil qilinadi. Uning yorqin va sadoli tovushi cholg‘uni ansambl va orkestrlarda alohida o‘ringa ega qiladi.

Mazkur maqolada changning kelib chiqishi, tuzilishi, ijro texnikasi va uning o‘zbek musiqa madaniyatidagi o‘rni atroflicha ko‘rib chiqiladi.

Changning tarixi qadimiy davrlarga borib taqaladi. Urma-torli cholg‘ular Sharq xalqlari musiqa madaniyatida keng tarqalgan bo‘lib, ularning namunalari tarixiy manbalar va miniaturalarda uchraydi. Chang asrlar davomida takomillashib, hozirgi ko‘rinishiga kelgan.

Chang turli mintaqalarda o‘xshash urma-torli cholg‘ular bilan qardosh hisoblanadi. O‘zbek musiqasida chang an‘anaviy ijrochilikda va keyinchalik professional sahna san‘atida muhim o‘rin egallagan. Zamonaviy davrda chang takomillashtirilib, uning tovush diapazoni va ijro imkoniyatlari kengaytirilgan.

Chang trapetsiya shaklidagi yog‘och rezonator quti (korpus) ustiga tortilgan ko‘p sonli metall torlardan iborat. Torlar guruhlariga bo‘lingan bo‘lib, har bir guruh muayyan tovush balandligiga sozlanadi. Torlar tagidagi tayanchlar (xaraklar) ularning tovush balandligini belgilab beradi.

Chang ijro etishda gorizontal holatda — stol yoki maxsus tagkursi ustiga qo‘yiladi. Ijrochi ikki qo‘lidagi yengil cho‘plar (zaxma) bilan torlarga urib, tovush hosil qiladi. Changning bu tuzilishi unga bir vaqtning o‘zida ko‘p tovushli (akkord) ijro imkonini beradi.

Changda ijro ikki qo‘ldagi cho‘plar (zaxma) yordamida torlarga galma-gal yoki birgalikda urish orqali amalga oshiriladi. Ijroda tez va aniq zarblar, tremolo (tez takroriy zarblar) hamda ikki qo‘lning uyg‘un harakati muhim ahamiyatga ega. Changning jarangdor tovushi va tezkor ijro imkoniyatlari unga virtuoz parchalarni bajarish imkonini beradi.

Chang ijrochisidan qo‘l epchilligi, aniq zarb va torlar joylashuvini mukammal bilish talab qilinadi. Ikki qo‘lning mustaqil va ayni paytda uyg‘un ishlashi changdagi ijro

20-May, 2026-yil

mahoratining asosini tashkil etadi. Bu cholg‘uda melodiya va hamohanglikni birga ijro etish mumkin.

Chang ham yakkaxon, ham ansambl cholg‘usi sifatida ijro etiladi. Yakkaxon ijroda changning boy va ko‘p ovozli imkoniyatlari to‘liq namoyon bo‘ladi. Ansambl ijrochiligida esa chang o‘zining jarangdor tembri bilan umumiy tovushni boyitadi va melodik naqshlarni ta’kidlaydi.

Xalq cholg‘ulari orkestrida chang muhim o‘rin egallaydi. Uning yorqin va sadoli tovushi orkestr tovushiga jilo beradi, ritmik va melodik qatlamlarni boyitadi. Chang orkestrda boshqa cholg‘ular bilan uyg‘unlashib, badiiy yaxlitlikni ta’minlaydi.

Chang ijrochiligi an’anaviy ravishda ustoz-shogird tizimi orqali o‘zlashtirilgan. Hozirgi davrda chang oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida ilmiy asosda o‘qitilmoqda, uning uchun maxsus asarlar yaratilmoqda va nota tizimi qo‘llanilmoqda.

Bu sa’y-harakatlar chang ijrochiligi an’analarining uzluksizligini ta’minlaydi. Chang ijrochiligini ilmiy o‘rganish va yosh avlodga yetkazish milliy cholg‘u madaniyatini asrash va rivojlantirishning muhim shartidir.

Chang — o‘zbek milliy musiqasining jarangdor va boy ovozli urma-torli cholg‘usi bo‘lib, o‘ziga xos tuzilishi, takomillashgan ijro texnikasi va keng qo‘llanilish doirasiga ega. Uning ko‘p ovozli imkoniyatlari changni yakkaxon, ansambl va orkestr ijrochiligida muhim cholg‘uga aylantirgan.

Chang ijrochiligini ilmiy o‘rganish, saqlash va yosh avlodga yetkazish milliy musiqa merosimizni asrash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jabborov A. O‘zbek an’anaviy cholg‘ulari va ijrochiligi. – Toshkent: 2011.
2. Vyzgo T. O‘rta Osiyo musiqa cholg‘ulari. – Toshkent: 1980.
3. Karomatov F. O‘zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1978.
4. Petrosyans A. O‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri. – Toshkent: 1980.
5. Akbarov I. Musiqa lug‘ati. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1997.